

## РОЗДІЛ II. ПРОБЛЕМИ ПОРІВНЯЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

УДК 37.046.16:37.014.24

Василь Білокопитов

Сумський національний аграрний університет

### ОСНОВНІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОГО ВИМІРУ ПРОЦЕСУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

*У статті виокремлено основні аспекти розгляду процесу забезпечення якості вищої освіти в національному вимірі; визначено поняття, що характеризують міжнародний вимір забезпечення якості вищої освіти; висвітлено інтернаціоналізацію вищої освіти в наукових роботах вітчизняних та зарубіжних дослідників; схарактеризовано два виміри та причини розвитку інтернаціоналізації вищої освіти; наголошено на феномені глобалізації вищої освіти; проаналізовано вплив процесів інтернаціоналізації та глобалізації на якість вищої освіти; показано принципову відмінність між поняттями «інтернаціоналізація» та «глобалізація»; розглянуто сучасні концепції європеїзації, регіоналізації та інтеграції.*

**Ключові слова:** вища освіта, якість вищої освіти, забезпечення якості вищої освіти, глобалізація, інтернаціоналізація, європеїзація, регіоналізація, інтеграція.

**Постановка проблеми.** Сучасне суспільство має потребу у фахівцях із високим та якісним рівнем знань, здатних виконувати відповідні функції в державних і приватних організаціях, тому держава зацікавлена в забезпеченні високої якості підготовки майбутніх фахівців. Розвиток процесу забезпечення якості на Європейському просторі вищої освіти відбувався на всіх етапах реформаційних перетворень як у межах структурних реформ національних систем вищої освіти країн-учасниць Болонського процесу, так і в контексті структурно-змістових і суто змістових перетворень.

**Аналіз актуальних досліджень.** Основні аспекти міжнародного виміру стали предметом активного наукового дослідження широкого кола вітчизняних (В. Андрущенко, М. Згуровський, А. Сбруєва та ін.) і зарубіжних науковців (P. G. Altbach, P. Bennell, S. Cunnigham, I. Enders, J. Knight, M. J. Lemaitre, T. Pearce, Y. Rayan, P. Scott, L. Stedman, S. Tapsall, H. Wit та ін.).

**Мета статті** полягає у висвітленні складових міжнародного виміру процесу забезпечення якості вищої освіти та їх взаємодії.

**Виклад основного матеріалу статті.** Крім національного виміру розгляду процесу забезпечення якості вищої освіти («управління якістю освіти», «ліцензування», «атестація», «акредитація», «оцінка якості», «аудит», «моніторинг», «рейтинг»), у роботі використовуються основні поняття, що характеризують міжнародний вимір забезпечення якості вищої освіти: «інтернаціоналізація», «глобалізація», «європеїзація», «регіоналізація», «інтеграція» у контексті розгляду освітніх змін XXI століття.

Відома канадська дослідниця Дж. Найт визначає постійне розширення значення інтернаціоналізації вищої освіти як «міжнародного виміру, що незмінно збільшується у значенні, масштабі, складності» [8, 22–24].

У роботі цієї дослідниці «Інтернаціоналізація вищої освіти у країнах Азії» поняття «інтернаціоналізація освіти» інтерпретується таким чином: а) запровадження міжнародного змісту освіти, міжнародних навчальних матеріалів, форм діяльності; б) процес інтеграції міжнародного та інтеркультурного виміру у викладання, наукові дослідження, соціальні послуги, що здійснює університет; в) процес, що охоплює не тільки зміни в навчальних планах і мобільність студентів, але й мобільність викладачів та адміністрації, спеціально розроблені стратегії пристосування вищих навчальних закладів до нових умов та отримання прибутку від інтернаціоналізації [9, 25].

Досліджуючи глобальні тенденції розвитку вищої освіти, український науковець А. Сбруєва в роботі «Інтернаціоналізація вищої освіти: пріоритети комплексної стратегії Європейського Союзу» зазначила, що об'єднана Європа поставила перед вищою освітою завдання більш ефективної участі в глобальній конкурентній боротьбі за іноземних студентів, підвищення якості викладання та створення кращих можливостей для наукових досліджень. Демографічні проблеми дають Європі відчутти дефіцит талановитої молоді, тому залучення й утримання найкращих спеціалістів з усього світу усвідомлюється як важливий чинник підвищення інтелектуального потенціалу регіону, а отже, і його інноваційної та конкурентної спроможності на глобальному ринку. Крім цього, автор додає, що нова стратегія охоплює три ключові сфери інтернаціоналізації вищої освіти: *по-перше*, міжнародна мобільність студентів і персоналу; *по-друге*, надання міжнародного виміру та світової якості курикулуму, розвиток цифрової грамотності; *по-третє*, стратегічне співробітництво, партнерство й нарощування інноваційного потенціалу [3, 89–95].

У роботі голландського науковця Х. де Віта «Якість інтернаціоналізації вищої освіти в Європі» класифіковано чотири типи мотивів інтернаціоналізації вищої освіти: політичні (зовнішня політика, національна безпека, державна та регіональна ідентичність, мир та взаємопорозуміння, технічна підтримка); соціо-культурні (роль університетів, міжкультурне розуміння та компетенція, соціо-культурний зв'язок); економічні (розвиток та конкурентоспроможність, національний освітній попит, фінансова інтенсивність, ринок праці); академічні (розвиток міжнародного та міжкультурного простору, навчання та освітні послуги, розширення академічного горизонту, профіль та статус вищого навчального закладу, покращення якості, міжнародні академічні стандарти) [13].

У дослідженні відомого вітчизняного науковця М. Згуровського «У вирі глобалізації: виклики і можливості» підкреслюється, що прийдешня епоха характеризується стрімким наростанням процесів світової

глобалізації, ставлення до яких неоднозначне, нерідко полярно протилежне у представників різних груп населення з різних країн і регіонів планети. На сучасному етапі існує величезний інтерес до феномену глобалізації, і в той самий час ще не досягнуто глибокого розуміння його сутності, повного усвідомлення позитивних і негативних його рис [2].

Австралійський дослідник С. Канінгхем, автор наукової розвідки «Освіта без кордонів» визначає, що під поняттям «глобалізація» об'єднується низка споріднених концептів: інтернаціоналізація виробництва, торгівлі, фінансів, розвиток міжнародних корпорацій; міжнародна мобільність фахівців, розвиток діаспорних та іммігрантських громад; міжнародні комунікаційні потоки, що здійснюються за допомогою ІКТ та забезпечують міжнародне поширення культурних послуг, предметів масового споживання; глобальний обмін ідеями й поняттями, експорт західних цінностей, духу демократії, екологічної свідомості; розвиток міжнародних громадських організацій; зростаюче значення міжнародних правових норм для визначення національних законодавств [11, 7–8].

У сфері вищої освіти глобалізація спричинила суттєві перетворення, зумовленість яких відомий американський дослідник Ф. Альтбах висвітлив у науковій розвідці «Глобалізація та сили змін у вищій освіті», а саме: широкі соціальні й економічні зміни реалій ХХІ століття, сучасні інформаційні технології, нові шляхи мислення й фінансування вищої освіти, зміна пріоритетів ринку праці, комерціалізація, широкомасштабна мобільність студентів і викладачів, глобальне поширення наукових ідей, роль англійської мови як міжнародної [5].

Основним питанням, що потребувало ретельного вивчення, став ступінь змін у діяльності університетів, зокрема в міжнародній, зумовлених процесами глобалізації.

Як результат впливу вищезазначених процесів слід узяти до уваги три компоненти «глобалізованої» вищої освіти, які було виокремлено в роботі чилійської дослідниці М. Дж Лемаїтре «Забезпечення якості та визнання у глобальній перспективі»: 1) довіра як найважливіша соціальна вимога (якщо розвиток спрямовано на визнання, підвищення рівня мобільності); 2) якість як зміст культурних змін (якщо існують різні цілі процесу забезпечення якості вищої освіти, то й визнання якості може також змінюватися); 3) роль забезпечення якості у глобальній перспективі (забезпечення якості стандартів і процедур корисні тільки тоді, коли вони здатні активно сприяти якості у вищому навчальному закладі й допомогти їм взяти на себе відповідальність за послуги, які вони надають [10, 3–12].

На думку британських учених П. Беннела та Т. Пірса, інтернаціоналізація освіти є прямим наслідком глобалізації, зазначаючи при цьому, що глобалізація є новим, складнішим етапом процесу інтернаціоналізації [6, 26–27].

Щодо англійського дослідника П. Скотта, то він вважає, що глобалізацію не можна розглядати просто як вищу форму інтернаціоналізації з декількох причин: 1) інтернаціоналізація передбачає існування міцних національних держав: глобалізація або ігнорує, або ж є відверто ворожою до них; 2) інтернаціоналізація, як правило, заявляє про себе через «високе» слово дипломатії або культури, тоді як глобалізація – «заземленою» мовою масового споживання та глобального капіталізму; 3) інтернаціоналізація, пов'язана з існуючим (нерівним) устроєм системи національних держав, намагається відтворити й навіть легітимізувати ієрархію та гегемонію. Глобалізація ж, навпаки, оскільки вона не пов'язана з минулим і є дієвою (навіть руйнівною), може сформулювати новий порядок денний: глобальні кліматичні зміни, забруднення навколишнього середовища, нові технології і, що найважливіше, нерівність між Північчю і Півднем, між окремими націями» [12, 2–4].

Отже, принципова відмінність між поняттями «інтернаціоналізація» і «глобалізація» визначається ставленням до державного суверенітету. Інтернаціоналізація, концептуальне наповнення якої відбувалося в контексті політичної науки та, головним чином, міжнародних відносин, за В. Андрущенко, є процесом, який, по-перше, зміцнює зв'язки між державами, а по-друге, не зачіпає фундаментальні основи державної системи [1, 41–42].

Для всебічності аналізу понять «інтернаціоналізація» та «глобалізація» слід висвітлити погляди науковців щодо їх співвідношення. У цьому дослідженні співвідношення понять «глобалізація освіти» – «інтернаціоналізація освіти» варто дотримуватися підходу, сформульованого відомим англійським дослідником П. Скоттом, у роботі якого ці феномени не просто суттєво відрізняються один від одного, а й у низці вимірів є протилежними тому, що інтернаціоналізація освіти передбачає існування світу, що складається з національних держав, між якими існують політичні кордони, через які і з повагою до яких здійснюється обмін студентами, викладачами, науковцями, адміністративним персоналом, ідеями, навчальними програмами тощо. Відмінність глобалізації полягає в тому, що вона передбачає суттєву зміну світового порядку з виникненням нових регіональних об'єднань і втратою національними кордонами свого значення [12, 5].

Визнаний дослідник Дж. Ендерс зазначає, що в освітній політиці 90-х років ХХ століття на хвилі досягнень європейських інтеграційних реформ та впливу процесу глобалізації виникла та сформувалася сучасніша концепція «європеїзації», що виявляє себе в дії двох суперечливих тенденцій. З одного боку, регіоналізацію, принаймні у вищій освіті, можна було б визначити як процес зростаючого регіонального співробітництва, охоплюючи взаємодію на всіх рівнях. З іншого боку, є досить вагомим підстави вважати, що регіоналізація у вищій освіті є органічною складовою

процесів глобалізації в тому плані, що співробітництво між сусідами зміцнюється з метою протидії тиску інших країн та регіонів світу [7, 363].

Результатом з'ясування сутності таких процесів, як інтернаціоналізація, глобалізація, європеїзація стає визначення поняття «інтеграція», що інтерпретується як об'єднання в ціле будь-яких окремих частин [4, 232].

Детальніше поняття «інтеграція» визначається як об'єднання діяльності організованих співдружностей людей у певних сферах, яке залежить від рішення цих людей, тобто від їх волі й прагнень. Не можна не погодитися з думкою М. Згуровського, що це, у першу чергу, процес політичний. Люди можуть активно включатися в процеси інтеграції, бути пасивними учасниками цих процесів або зовсім відмовитися від них. Усі ці «відтінки» інтеграційних процесів чітко ілюструються країнами Європейського Союзу в ході побудови ними єдиного політичного й економічного простору. Найхарактернішими формами інтеграції для сучасного світу є політична, військово-політична й економічна. В історичному аспекті різні форми інтеграції спостерігалися досить давно, особливо в політичній чи військово-політичній сферах [2].

Попередньої тези дотримується й В. Андрущенко, який зазначає, що європейська інтеграція – це стан, досягнутий у часі і просторі, рівень консолідації, злиття національних освітніх систем. Європеїзація – це процес змін, що сприяють інтеграції на всіх рівнях – місцевому, регіональному, національному та загальноєвропейському [1, 64].

**Висновки та перспективи подальших наукових розвідок.** Не враховуючи кількість досліджень щодо процесів глобалізації та інтернаціоналізації сучасного етапу розвитку суспільства, можна стверджувати, що очевидним залишається факт, що забезпечення якості вищої освіти ще не повністю вивчений процес. Крім того, цей процес знаходиться в постійному та незупинному розвитку, перетинаючи кордони й не підпорядковуючись національним урядам. Це означає, що в забезпечення якості вищої освіти велике майбутнє.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В. Освітня політика (огляд порядку денного) / В. Андрущенко, В. Савельєв. – К. : МП «Леся», 2010. – 368 с.
2. Згуровський М. У вирі глобалізації : виклики і можливості [Електронний ресурс] / М. Згуровський // Дзеркало тижня. – 2001. – № 45. – Режим доступу до матеріалу : <http://dt.ua/SCIENCE/>
3. Сбруєва А. Інтернаціоналізація вищої освіти : пріоритети комплексної стратегії Європейського Союзу / А. Сбруєва // Вища освіта України. – 2013. – № 3 – С. 89–95.
4. Словник іншомовних слів / С. Мороз, Л. Шкарапути. – К. : Наукова думка, 2000. – 662 с.
5. Altbach P. G. Globalization and Forces for Change in Higher Education [Electronic resource] / P. G. Altbach. – URL : [http://www.bc.edu/bc\\_org/avp/soe/cihe/newsletter/Number50/p2\\_Altbach.html](http://www.bc.edu/bc_org/avp/soe/cihe/newsletter/Number50/p2_Altbach.html)

6. Bennell P. The internationalization of higher education : exporting education of developing and transitional economics / P. Bennell, T. Pearce // International Journal of Educational Development – 2004. – Vol. 23, № 1. – P. 26–27.

7. Enders I. Higher Education, Internationalization, and the Nation-State : Recent developments and challenges to governance theory / I. Enders // Higher Education. –2004. – Vol. 47, № 2. – P. 361–382.

8. Knight J. Higher Education in Turmoil. The Changing World of Internationalization / J. Knight. – Sense Publishers, 2008. – 50 p.

9. Knight J. Internationalisation of Higher Education in Asia Pacific Countries / J. Knight, H. de Wit // European Association for International Education, Amsterdam. – 1997. – 23 p.

10. Lemaitre M. J. Quality Assurance And Recognition In A Global Perspective [Electronic resource] / M. J. Lemaitre – URL :

[http://www.aic.lv/bologna/Bologna/Bergen\\_conf/Parallelses](http://www.aic.lv/bologna/Bologna/Bergen_conf/Parallelses)

11. New Media and Borderless education : A Review of the Convergence Between Global Media and Higher Education Provision / [S. Cunnigham, S. Tapsall, Y. Rayan, L. Stedman]. – Canberra (Australia) : DEETYA, 1998. – P. 7–8.

12. Scott P. Globalization and the university / P. Scott // Keynote address presented at the 52<sup>nd</sup> bi-annual conference of CRE/Association of European Universities. – Valencia, 1999. – 10 p.

13. Wit H. De. Internationalisation of Higher Education in the USA and Europe : A Historical Comparative and Conceptual Analysis [Electronic resource] / H. de Wit. – URL :

<http://www.tower.com/books/index.cfm?pgrequest>

## РЕЗЮМЕ

**Белокопытов В.** Основные аспекты международного измерения процесса обеспечения качества высшего образования.

*В статье выделены основные аспекты рассмотрения процесса обеспечения качества высшего образования в национальном измерении; определены понятия, которые характеризуют международное измерение обеспечения качества высшего образования; освещена интернационализация в научных работах отечественных и зарубежных исследователей; охарактеризованы два измерения и причины развития интернационализации высшего образования; уделено внимание феномену глобализации высшего образования; проанализовано влияние процессов интернационализации и глобализации на качество высшего образования; показано принципиальное различие между понятиями «интернационализация» и «глобализация»; рассмотрены современные концепции европеизации, регионализации и интеграции.*

**Ключевые слова:** высшее образование, качество высшего образования, обеспечение качества высшего образования, глобализация, интернационализация, европеизация, регионализация, интеграция.

## SUMMARY

**Bilokopytov V.** The main aspects of international dimension of quality assurance in higher education.

*The main aspects of national dimension of higher education quality assurance have been determined in the article. They are quality education management, licensing, certification, accreditation, quality assessment, audit, monitoring, rating. As for international dimension the main aspects of higher education quality assurance are internationalization, globalization, Europeanization, regionalization, integration. Internationalization involves both changes in curricula, programs of higher education and mobility of students, teachers, administration, training programs and institutions engaged in education.*

*Internationalization of education is interpreted as: a) implementation of international educational content, international teaching materials, forms of activity; b) the integration of international and intercultural dimension in teaching, research, social services; c) process that includes not only changes in the curriculum and student mobility, but also mobility of teachers and administrators, specially designed strategy of higher education adaptation to new conditions to profit from internationalization. Factors that contribute to internationalization acceleration are: 1) large-scale participation in higher education; 2) development of global service competition and internationalization of labor markets; 3) cost reduce of transport services; 4) the ability to obtain rapid information.*

*The term "globalization" combines a number of related concepts: the internationalization of production, trade, finance, development of international corporations; international mobility of professionals, international communication flows; global exchange of ideas and concepts, export of western values, the spirit of democracy, ecological awareness; development of international civil society organizations; the growing importance of international law standards to determine the national legislation.*

*Modern concept of "Europeanization" includes two contradictory trends. On the one hand, regionalization in higher education could be defined as the process of regional cooperation increasing. On the other hand, regionalization in higher education is an integral part of the globalization process in the sense that cooperation between neighbors strengthens to counter pressure from other countries and regions of the world.*

*Integration is defined as the union of organized people communities in certain areas, depending on the decision, will and aspirations of people.*

**Key words:** *higher education, quality of education, quality assurance of higher education, globalization, internationalization, Europeanization, regionalization, integration.*